

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Novæ Observationes Et Additiones Ad A. R. P. D. Bartholomæi Gavanti Congreg. Cleric. Regul. S. Pauli ac Sac. Rit. Congregat. Consultoris Commentaria In Rubricas Missalis Et Breviarii Romani

Adjectis Summorum Pontificum & Sac. Rit. Congreg. Decretis usque ad
præsens emanatis

Complectens omnia Gavanti Commentaria in Rubricas Breviarii - Cum
Indicibus Decretorum, Rerum atque Verborum notabilium

Merati, Gaetano Maria

Augustæ Vindellicorum, 1740

VD18 10783695-002

De Responsoriis. XIII.

urn:nbn:de:hbz:466:1-39775

*Feriis per Hebdomadam habentur, si eo die, quo posita sunt, non possunt dici propter Festum occurrens, non sunt transferenda in aliam diem, sed omit-
tuntur.*

8 *Tempore Paschali in fine Responsorii ante Versum additur: Alleluja.*

Novæ Observationes, & Additiones ad Gavanti

Cap. XIII. De Responsoriiis.

I. Gavant. pag. 68. col. 2. n. 1. -- *Re-
sponso-rium post Lectiones &c.*) Post Lectiones
dicuntur Responsorii. *Responso-rium* autem
quodlibet duabus constat partibus, priori,
quæ ipsa Responso-rium dicitur, & posteriori,
quam *Versum* appellamus. Et sic ambo in-
vicem committi, & aptari decet, ut verba,
in quibus definit Versus cum parte Respon-
sorii resumenda, quadrent appositè, sensum
efficiendò hærentem, ac congruum, non
autem distortum, & à proposito aberrantem.
In quibusdam, ut bene ponderat Guyetus
lib. 3. cap. 4. quest. 5. videtur id studiosè spe-
ctatum, ut Responso-rio de Actis sumpto,
Versus de Scriptura subnectatur; hæc ratio-
ne S. Thomas sic Responsorii in Officio Cor-
poris Christi concinnavit, ut Responso-rio de
veteri Testamento, Versus de novo attextur,
& vicissim, quasi ambo Testamenta,
duo illa sint Seraphim clamantia unum ad
alterum. Aliorum verò cum aliis vix ulla
est connexio, nisi quòd in plerisque Officiis
primum, & ultimum insignioribus sententiis,
seu elogiis constare videntur.

II. Gavant. pag. 68. col. 1. n. 2. -- *Itali
primum inventores fuerunt Responsoriorum &c.*)
Responsorii, de quibus nunc est sermo,
nempe verba, & Versus, qui sæpe iterantur,
ab Italis longo antè tempore fuisse reperta,
non solum tradit Isidorus à Gavanto citatus,
sed etiam Rabanus, alique, immò & Pa-
pianus in suo Vocabulario dicens: *Responsorii
Itali tradiderunt antiquam Græci Antiphonas,
inde dicta, quòd alio canere desinente, alter re-
spondeat & in hoc differunt ab Antiphonis,
quia in Responsoriiis unus Versum dicit & in illis*

autem Antiphonarum Versibus Chori alternant.
Antiquissimum esse ejusmodi Responso-rio-
rum usum in Ecclesia Romana, colligit nos-
ter commendatissimus Thomasius in Præfa-
tione ad librum prænotatum: *Responsoriiis,
& Antiphonalii Romana Ecclesia*, colligit, in-
quam, ex prisca cautione, quam Romano
Pontifici præstare solebat Episcopus recens
ordinatus; vide *tit. 7. libri Diurni Rom. Pon-
tis* ejus cautionis formulam ea tempora sa-
pere, quæ S. Gregorium Magnum præcel-
lere facile quisque existimabit, si Pelagii
Papæ Rescriptum cum illa contulerit, rela-
tum *cap. Eleutherius dist. 91.* Ex Italia ab
antiquissimis temporibus Responsorii acce-
perunt Ecclesiæ Galliarum, atque Hispanie-
rum, ut ex veteribus illarum gentium Con-
ciliis, aliisque monumentis latis apparet.
Hæc Thomasius, qui procedit ad diligenter
considerandum veterem, germanumque
modum Responsorii modulandi, atque in-
tercalandi tum in Missa, tum in Divinis Of-
ficiis, de quo Ritu infra nos quoque sermo-
nem habebimus, nempe in nostris Observa-
tionibus ad num. 5. Gavanti.

III. Gavant. pag. 69. col. 1. n. 3. -- *Ad-
ditum est Gloria Patri &c.*) De hoc Hymno
glorificationis, nempe *Gloria Patri &c.* Re-
sponso-riis adjuncto ait Amalarius *cap. 18. ab
initio tertio cantabantur Responsorii à Cantori-
bus: quem ordinem monstrant Responsorii de
Passione Domini & non enim ab initio cum Re-
sponso-riis cantabatur Gloria. Et cap. 1. idem
Auctor hæc habet: Priscis temporibus non
cantabatur Gloria post Versum, sed repetebatur
Responso-rium . . . à Modernis verò A-
post-*

postolicis additus est Hymnus Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto post Versum. Quod quidem additamentum ex S. Benedicti Regula mutuatum à Romanis Pontificibus rectissime censet laudatus Thomasius: verè enim S. Patriarcha saltem in tertio Responso dicitur Hymnum decantari voluit. Radulphus Tungrensis in libro de observatione Canonum *propof. 12.* de eodem Hymno hæc tradit: Gloria Patri Responsum Roma in libris antiquis reperitur integrè cantatum ad notam toni; sicuti facimus post Introitum. Et quia posteris non placuit totum cantari, idè decise cantatur in quolibet octo tonorum usque; si ut erat. Narrat pariter Walfridus Strabo de Rebus Ecclesie *cap. 25.* crebrius à Romanis prædictum Hymnum in Responso usurpatum fuisse, sed & Concilium Toletanum 4. à Gavanto citatum redarguit eos, qui in Responso non adhibebant Gloria Patri; & *Can. 15.* statuit, esse canendum cum hac discretionè -- Ut in lætis sequatur Gloria, in tristioribus, repetatur principium -- Id quod est adhuc in usu, unde nec dicitur in Officio Defunctorum ex Concilio Aquisgran. *Can. 66.* nec à Dominica Passionis usque ad Pascha, quia à tunc Dominica incipit Ecclesia recitare ignominiam Passionis Christi, & Gloria Christi cum ignominia Passionis ejus dicenda non est congrua. Hanc afferunt rationem consuetudines Grandimontenses *cap. 15.* cur tunc temporis in Responso, Invitatoriis &c. Gloria Patri dimittatur. Hildemarus tamen *cap. 14.* in Reg. S. Benedicti adstruit, in suo Monasterio semper dici Gloria præterquam triduo ante Pascha.

IV. Gavant. pag. 69. col. 1. n. 5. -- Qui inchoat Responsum, idem & Versum recitat &c. Qui olim Responsum præcinebat, unus dumtaxat erat Cantor, non duo Cantores, ut testatur Isidorus *cap. 8. de Divin. Offic.* citatus supra à Gavanto, cujus tamen verba hæc sunt: Responsum ab Italis longo ante tempore sunt reperta, & vocata hoc nomine, quòd uno canente, Chorus consonando re-

spondeat. Antè autem id solus quisque agebat; nunc unus interdum, & interdum duo, vel tres communiter canunt, Choro in pluribus respondente. Romæ vigeat hic Ritus etiam Seculo IX. ut unus scilicet Cantor Responsum cantaret, & hoc testatur Amalarius de Ord. Antiphonarii *cap. 18.* & alibi. Id quod servabatur pariter in Responso Graduali Missæ, ut ex eodem Amalario *lib. 2. de Ecclesiasticis Officiis cap. 11.* & ex Ordine Romano in Monasterio Sangallensi asservato, & à Thomasio edito, aliisque constat Auctoribus. Posteriori ævo Cantores duo in Ecclesia Romana Responsum Graduale modulari ceperunt, ut in Ceremoniali Benedicti Canonici habetur.

Cantor cum primò Responsum præcinebat, non excelsa ad id voce utebatur, nesciens, quomodo idem finiretur Versus celtiore forsitan nota cantandus. Versu contra cantato, fidenter alta voce repetebatur Responsum, intercenti Versus nota planè jam perspecta. Hæc tradunt Amalarius *lib. 2. cap. 11.* & Sychardus in suo Mitræli MS. de Responso Graduali Missæ; id quod æquè, atque in Responso cæteris locum habet. Cum autem iidem Auctores dicunt, Responsum Graduale post Versum iterum à Præcantore inchoandum, id sanè dicunt ex more tunc temporis recepto; rectius namque juxta præscam Responso cantus rationem à toto simul Choro repeti debet Responsum ab initio ad finem usque; vide eundem Amalarium de Ord. Antiphon. *cap. 18.*

Cæterum Ritus præsens canendi dicta Responso varius est juxta Ecclesiarum variarum consuetudines, & dispositiones: Caltaldus in Ceremoniali nostræ Congregationis *lib. 2. cap. 18. num. 16.* hæc describit: Responso post Lectiones à toto Choro simul dicuntur, Versus verò nisi solemniter celebretur ab eodem, qui Lectiones tam in Officio Divino, quam in Officio parvo B. V. & Mortuorum legendi sunt. Quando au-

tem sollempniter celebratur, tunc Versus dicuntur ab iisdem Cantoribus, qui Psalmos intonant. In aliquibus autem Ecclesiis mos viget, ut Responsorium incipiatur ab Hebdomadario & deinde à Choro reliquum Responsorii dicatur, & Versus ab eodem, qui legit Lectiones, si tamen non sit Canonicus Ecclesie Cathedralis, tunc etenim deberet dici Versus à Cantoribus deputatis. In Exequiis verò Defunctorum etiam juxta nostrum Ceremoniale Responsorialia inchoantur à Cantoribus, quæ deinde Chorus profertur.

V. Gavant. eod. num. 5. -- *Repetitio post Gloria Patri debet esse brevior, quam post Versum &c.* Responsorialia quandoque sunt longiora, præsertim ea, quibus addendus est Versus *Gloria Patri*. Duplex in nonnullis est repetitio, altera post Versum incipiendo à remotiori asterisco, altera post *Gloria Pa-*

tri, & hæc fit à viciniore asterisco. Igitur quando duobus asteriscis est divisum Responsorium, prima repetitio juxta mentem Gavanti, quam optimè explicat Pisart *Direct. Canon. in reflex. post tit. 7. num. 6.* debet fieri à primo asterisco usque ad Versum, non verò usque ad secundum asteriscum tantum, secunda verò repetitio, quæ fit post *Gloria Patri*, & quæ reverà debet esse brevior, non comprehendit nisi verba, quæ habentur post secundum asteriscum, v. g. in Responsorio octavo Dominicarum intra annum post 8. repetuntur hæc omnia verba: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, Plena est omnis Terra gloria ejus*, & post *Gloria Patri* iterum repetuntur hæc verba tantum: *Plena est omnis Terra gloria ejus*. Cæterùm vide Decreta data in nostro Indice sub num. 178. 251. & 304. quæ spectant ad hanc materiam.

De Responsorialibus brevibus Horarum, XXVIII.

RUBRICA.

- 1 **R**esponsorialia breviter dicuntur post Capitulum ad Primam, Tertiam, Sextam, & Nonam, & ad Completorium, præterquam in triduo ante Pascha usque ad Nonam Sabbati in Albis inclusivè, quibus diebus non dicuntur. Ad Primam, & Completorium semper dicuntur eodem modo, ut in Psalterio. In aliis Horis, quando fit Officium de Dominica, vel Feria per annum, dicuntur, ut habentur in Psalterio: in Adventu autem, Quadragesima, tempore Passionis, & Paschali, ut suis locis habentur propria: in Festis similiter, quando non habentur propria, dicuntur ut in Communi Sanctorum.
- 2 In fine Responsorii brevis dicitur, *Gloria Patri*, cum repetitione Responsorii, eo modo, quo ordinatur ad Primam in Psalterio, præterquam tempore Passionis; tunc enim non dicitur, *Gloria Patri*, in Officio de Tempore, sed solum repetitur Responsorium breve à principio.
- 3 In Responsorio brevi ad Primam, loco Versus: *Qui sedes &c.* in Adventu dicitur: *Qui venturus es in mundum*, tam in Dominicis, & Feriis, quam in Festis: excepto Festo Conceptionis B. Mariae. In Nativitate Domini usque ad Epiphaniam, etiam in Festis occurrentibus: in Festo Corporis Christi, & per Octavam, & in omni Officio B. Mariae tam novem, quam trium Lectionum, etiamsi infra ejusdem Octavas fiat de Festo, vel de Dominica, dicitur: *Qui natus es de Maria Virgine.*

In

In Epiphania, & per Octavam, & in Festo Transfigurationis dicitur: Qui apparuisti hodie. A Dominica in Albis inclusivè usque ad Ascensionem exclusivè, tam in Officio de Tempore, quàm de Sanctis (excepto Officio S. Mariae) semper dicitur: Qui surrexisti à mortuis. In Ascensione usque ad Pentecosten exclusivè, dicitur: Qui scandis super sidera. In Pentecoste, & reliquo anni tempore, tam in Officio de Tempore, quàm de Sanctis, dicitur: Qui sedes ad dexteram Patris, ut in Psalterio.

- 4 Responsorialia breviora aliarum Horarum, quae ponuntur in prima Dominica de Adventu, dicuntur per totum Adventum, quando fit Officium de Tempore: similiter, quae ponuntur in prima Dominica Quadragesimae, dicuntur usque ad Dominicam Passionis exclusivè: & quae ponuntur in Dominica Passionis, dicuntur usque ad Feriam v. in Cena Domini exclusivè: item, quae ponuntur in Dominica in Albis, dicuntur usque ad Ascensionem exclusivè: quae verò ponuntur in aliquo Festo habente Octavam, dicuntur per totam Octavam, quando fit de Octava. In Officio autem B. Mariae, tam novem, quàm trium Lectionum (excepto Festo Assumptionis ejusdem) dicuntur semper Responsorialia breviora de Communi Virginum.
- 5 Tempore Paschali, à Dominica in Octava Pascha usque ad Sabbatum post Pentecosten inclusivè, in fine Responsorii brevis ante primum Versum dicuntur duo Alleluja; quae etiam post dictum primum Versum repetuntur pro parte Responsorii; & in fine secundi Versiculi unum tantum Alleluja, tam in Officio de Tempore, quàm de Sanctis, ut dicitur in Rubrica, quae est in Sabbato in Albis. Extra tempus Paschale, quamvis in aliquibus Festis ad Tertiam, Sextam, & Nonam Responsoriiis brevioribus addantur Alleluja, non ideo adduntur ad Primam, & Completorium.

Cap. XIV. De Responsoriiis Brevibus Horarum.

caret novis Observat. & Additionibus.

De Capitulis, XXIX.

RUBRICA.

- 1 Capitula semper dicuntur (praterquam à Feria v. in Cena Domini usque ad Vesperas Sabbati in Albis exclusivè, & praterquam in Officio Defunctorum) ad Vesperas, Laudes, & alias Horas, dictis Psalmis & Antiphonis; ad Completorium verò, dicto etiam Hymno.
- 2 Capitula Dominicalia posita in Psalterio in primis & secundis Vesperis, in Laudibus & Horis, dicuntur à tertia Dominica post Pentecosten usque ad Adventum, & à secunda post Epiphaniam usque ad Septuagesimam. Capitula autem Ferialia dicuntur post Octavam Pentecostes usque ad Adventum, & ab Octava Epiphania usque